

POSLEDNJI EPILOG HLADNOG RATA

Nikola Samardžić

Ako je potrebno suočavanje s postkonfliktnim trijumfalizmom u Hrvatskoj, i s nasleđem kolektivizma i autoritarnog duha u Srbiji, uslediće i suočavanje sa samodopadljivim kosovskim društvom čiji duh ekskluzivne samodovoljnosti ne dopušta sopstveno preispitivanje

U UVOĐENJA MEĐUNARODNOG PROTEKTORATA, KOJIM JE KOSOVO steklo prvi oblik nezavisnosti, kosovska kriza više nije prvorazredan mirovni proces. Ali, marginalizacija kosovskog pitanja ne dopušta odbacivanje opštih konsekvenci. Budući položaj Kosova, naročito unutrašnja struktura, značajem i porukama obuhvata sudbinu regiona, bez obzira na utiske koje bi moglo proizvesti siromaštvo te provincije, izbrazdane ožiljcima rata i upornog kulturnog autizma.

Kosovo i dalje intrigira i provocira nova pitanja. Da li je NATO intervencija (1999) bila poslednji od epiloga hladnog rata, istorije koja je za sobom ostavila toliko izdanaka koji su se promolili ispod ruševina Berlinskog zida? Da li je izostanak konačnog rešenja posledica suočavanja sa žalosnom društvenom i političkom svakodnevicom jednog arhaičnog, inertnog društva koje ideologija individualizma i ljudskih prava ne uspeva da otrgne od kolektivizma i

identifikacije sa obavezujućim pseudoistorijskim modelima. U koji istorijski kontinuitet smestiti Kosovo i njegovo većinsko albansko društvo? U koju perspektivu svrstati ostatke srpske zajednice, i preostale manjine, u stvari žalosnu sudbinu onih na kojima se prelamaju odnosi srpskih i albanskih zvaničnika? I ako su generatori i kosovske krize i nasilnog raspada druge Jugoslavije dominantne domaće elite, kako je taj obostrani *mainstream* uspeo da preživi iskušenja pred kojima se transformisao veliki deo istočnoevropskog sveta? Da li će Kosovo ostati evropsko predvorje Azije? Da li je samo nad Srbijom ostala da visi ona stara gvozdена zavesа, i da li je Srbija danas poslednji od bastiona nekadašnjeg istočnog bloka?

Otvarajući bezbroj pitanja, Kosovo ne dopušta jednostavne odgovore.

I kosovski Albanci i Srbi kao da iščekuju neko buduće preuređenje međunarodnih odnosa. Ohrabrene malom cenom koju su platile posle pada Miloševića (2000), podstaknute ubistvom premijera Đinđića (2003) i ideološkom restauracijom starog režima (premijer Koštunica, 2004-2005) ratoborne srpske elite snivaju "buđenje" Rusije i obnovu bipolarnog sveta. U Srbiji je trenutnu prevagu odnelo političko paktiranje s konzervativnim krugovima u crkvi, vojsci i inteligenciji, po uzoru na kurs ruskog predsednika. Putinova autoritarna vladavina pokreće nadanja u jednu buduću politiku čvrste ruke, možda i u međunarodnim odnosima. "Comeback" pogonskih snaga starog režima i obnova njegovih vrednosti uveli su Srbiju u novo razdoblje kvarenja odnosa s neposrednim susedima. Odnosa koji su u pojedinim slučajevima, kao sa albanskim kosovskim društvom, možda i ukazivali na dugotrajnu stangaciju, ali su se sa svima ostalima odvijali, najmanje, u smislu obostrane relaksacije.

Deo kosovskih elita verovatno je nezadovoljan obavezujućim stavom međunarodne zajednice da neće podržati ujedinjenje sa Albanijom, odnosno sa bilo kojom susednom državom ili teritorijom. Nezadovoljstvo stanjem u ekonomiji navodi se kao razlog poziva na priznanje "statusa pre standarda", mada nema ubedljive vizije u tom smislu. Kosovski političari ne osvrću se na činjenicu da je EU priznavanje republika bivšeg SSSR-a i bivše Jugoslavije (1991) formalno uslovljavala uspostavljanjem demokratije, pravne države, poštovanjem ljudskih prava i prava manjina, kao i dobrosusedskim odnosima, s posebnim naglaskom na očuvanju postojećih granica tih republika kako se ne bi podsticali teritorijalni sporovi. Kosovski Albanci nisu raspoloženi da se suoče s nasleđem zločina, u minuloj hronici pritisaka i neprijateljstva, koju su pravdali višedecenijskim srpskim terorom. Inercija aparthejda, koji je možda jedini većinski albansko-srpski konsenzus, ne dopušta kosovskim Albancima da odnos prema manjinama postane standard demokratičnosti većine. Kad su Albanci u pitanju, srpska manjina je, naročito na etnički kompaktnom severu Pokrajine, dodatno zaražena rasizmom zvaničnog Beograda. Etničku distancu prema Albancima pokazivali su i ostali jugoslovenski narodi.

Srpska i albanska kosovska elita nemaju iskrenih očekivanja od evropske integracije. Evropeizacija podrazumeva promene sistema vrednosti i smenu generacija nosilaca javnih funkcija. I mada bi EU mogla postati okvir nacionalnog ujedinjenja svakog od balkanskih naroda, dominantne elite to vešto prikrivaju od neobrazovanih slojeva. Opstanak tih elita uslovljen je nastavkom manipulacija kolektivističkim političkim osećanjima i folklornim mentalitetima. Kosovo ionako nikad neće postati nezavisno u onom obliku koji pokreće celinu kosovskog društva.

118 | Srbija je skupo platila svoju političku i vojnu superiornost u značajnom razdoblju (1912-1999) koje nije umela da iskoristi kako bi u udobnom kon-

tekstu dve multietničke Jugoslavije Kosovo u potrebnoj meri pacifikovala i modernizovala. Albanci su od manjine (do 1878) postali apsolutna većina (više od 90%). Nakon najnovijih ratova koje je redom gubila, Srbija je postala neuspešni parija u međunarodnim odnosima. Savremeno Kosovo još uvek je metež plemenskih hijerarhija, struktura, divlje urbanizacije i iracionalne demografije, najsiromašnija evropska zabit i poslednja «balkanska zamka».

Istorija evropske politike i kulture trebalo bi da sadrži dovoljno iskustva, ma koliko Zapadni Balkan izmicao klasičnom racionalizmu. Udaljavanje SAD je dodatan podstrek evropskim administracijama. Ali «kosovski čvor» nije dovoljno preseći. Balkanski sistem spojenih sudova koji podstiče prelivanje kriza koje najlakše prelaze rigidne barijere državnih i nacionalnih granica, i samih mentaliteta, ne dopušta usamljena rešenja. Uostalom, ako se jedna od ključnih balkanskih enigmi krije u hrvatsko-srpskim odnosima, Hrvatska je ostvarila većinu evropskih uslova i njen ekonomski i kulturni napredak je impresivan. Srbija je, ako ništa drugo, jedina od postjugoslovenskih zajednica izvela svoju demokratsku revoluciju ili prevrat bez nasilja i nacionalističkih poriva (2000). Nastavak međunarodnog protektorata u Bosni i Hercegovini trebalo bi da u budućnosti više podseća na razdoblje austro-ugarske okupacije, potom i aneksije (1878-1914), koja je omogućila intenzivnu modernizaciju, štaviše i nacionalni preporod udeonih zajednica. Ako je potrebno souočavanje s postkonfliktnim trijumfalizmom u Hrvatskoj, i s nasleđem kolektivizma i autoritarnog duha u Srbiji, uslediće i suočavanje sa samodopadljivim kosovskim društvom čiji duh ekskluzivne samodovoljnosti ne dopušta sopstveno preispitivanje. Suočavanje s kriptopolitikom skrivenom od svetlosti dana i javnosti i institucijama koje nastaju u stanju pobune ili anarhije.

Jedan od najistančanijih tekućih procesa – decentralizacija – neće moći da se uklopi u bilo koji istorijski model, dok pregovori protiču u obostranom nezadovoljstvu i dok se sama decentralizacija ne dovede u vezu s demokratizacijom i deetaticizacijom. Srpske manjine zahtevaju nacionalne zajednice samouprave, smatrajući da je nastavak aparthejda jedini podnošljiv okvir bezbednosti i opstanka. Albanska strana, pošto je zahtev za decentralizacijom postavljen kao reakcija na nemire (mart 2004), ponavlja neubedljive floskule o multikulturnom i multietničkom društvu.

Brzi protok vremena, koji podstiče isticanje strpljenja, ne nudi dovoljno optimizma. Kosovski predsednik Rugova ukazuje da je Kosovo nezavisno još od Haške konferencije, kada je EZ odredila načela jugoslovenske dezintegracije (1991), ali da se čeka da i međunarodna zajednica to «otkrije». Međutim, od dolaska međunarodne administracije, albanska kosovska zajednica se nije potrudila da ponudi sopstvena državna znamenja i odredi simbolične okvire novog kolektivnog identiteta. Nije uspela da ponudi ni ubedljivu alternativu

utisku o kulturnoj dominaciji ostataka srpske srednjovekovne arhitekture. U proteklih šest godina slobode od terora srpske administracije, vojske i policije, nije nikla lepa zgrada, nije provučena nijedna nova ulica. Ili o tome nema dovoljno glasnih obaveštenja. Skupština Kosova donosi svečane proglose umesto reformskih zakona, akademski krugovi takođe su zabavljeni državnim pitanjem, dok je društvo nezaposleno i neobrazovano. Ima albanskih intelektualaca koji primećuju da strast za slobodom i državom nije razvila strast za čitanjem i učenjem.

Ukoliko se vremenski faktor u čitavom regionu bude prilagodio mirnom procesu preobražaja, opšta poruka, koja bi se odnosila i na Kosovo, bila bi odustajanje od kolektivizma i ksenofobije. Nacionalna edukacija, podstaknuta u razdoblju minulih ratova, reprodukuje sopstvenu glupost i neznanje. Urbanizacija, formalni okvir civilne zajednice, nije ostvariva samo unutar korbizijeovskih kulisa. Ali, ako je planska izgradnja trenutno i nezamisliva zbog nepostojanja investicija i urbanizma, postoji optimizam – mada nije politički korektan – da u čitavom regionu više nema montanjara koji bi ponovo oterali balkanskog feniksa, njegovu gradsku civilizaciju.

I na kraju, jedna digresija. Teško je potvrditi paradoks da složeni problemi iziskuju brza i jednostavna rešenja. Istorija hladnog rata otkrila je dugotrajan, uglavnom strpljiv proces, ali mnogi od tumača te zamršene hronike ne postižu konsenzus o trenutku njenog konačnog svršetka. I tekuće kosovsko pitanje otkriva diskretnu opstrukciju zvanične Rusije koja podstiče skeptični cinizam zvanične Srbije, a ova opet, u društvu raspaljuje strasti «kosovskog opredeljenja». A da li je kosovska kriza poslednji od epiloga hladnog rata, i da li se u međunarodnim odnosima naziru nagoveštaji neke nove podele interesnih sfera – možda ta pitanja uopšte nisu važna. Ukoliko evropska civilizacija zaista smatra da je načelna podela Zapadnog Balkana, dogovorena u Jalti (1945), samo relikv zaboravljene geopolitičke utopije, i da više nema onoga prastarog, mitskog limesa.